

Qismət Yunusoğlu
Bakı Dövlət Universitetinin
müəllimi (050.372.60.08.)

Əvvəli 24-25 oktyabr
tarixli sayımızda
(III məqalə)

1943-cü ildə rejissor Amo bəy Nazaryanın çəkdiyi (Yakov Dukorun, Vladimir Solovoyun və Saratel Arutyunyanın senarı müəllifliyi ilə) "David bəy" filmi- nin baş qəhrəmanı 1722-1730-cu illərdə Səfəvi xanədanına qarşı çar Rusiyasının təhriki ilə qaldırıldığı üsyan zamanı cənubi Zəngəzur mahallarında yerli əhaliyə qarşı soyqırım törətməklə yanaşı, həm də tarixi-maddi abidələri yerlə-yeksan etmiş, qiymətlinümunələri isə daşıyıb hay kilsəsinə təhvil vermişdir. Zəngəzurun Əlidərəsi qalasında cəhənnəmə vasil edilən bu quldur və xəyanətkar haya tarixi romanlar müəllifi Akop Məlik-Akopyan-Raffi (1835-1888) "David bəy" romanını həsr etmişdir.

Qərbi Azərbaycanın qədim və bütöv oğuz-türk mədəniyyətinin ayrı-ayrı elementlərinin etno-genetik mənşəyində əski duyğusal-ruhsal dünya qavramını əks etdirən maddi ocaqların tarixi də minilliklərdə ölçülür. Və baxmayaraq ki, bu uzun müddətli yüzilliklərdə həmin ocaqların yağı, yadelli düşmənlər tərəfindən dağıdılması, sökülüb daşınması halları davamlı halda olsa da, yenə də ilkin mənşə izini bu torpaqdan və tarixin yaddaşından silmək mümkün olmamışdır. Eləcə də məntur hay kilsə və daşnak ünsürləri tərəfindən adları və coğrafi məkanları dəyişdirilsə də, dünyaya təbliğati düşməniyyətinə uyğun olaraq aparılma da...

Bu baxımdan ölkəmizin sərhədləri hüdudunda bu cür tale yaşayan ruhsal-sarkal məbədlər (ziyərətqahlar) və ocaqlar, əski türkdilli Alban xalqlarının dini-inanc məbədləri Qərbi Azərbaycanın Qarakisə nahiyəsinin (haylar adını dəyişib Sisiyan qoyub) ərazisində az olmamışdır.

Zəngəzur dağlıq silsiləsindən başlayan Bazarçay çayının sol sahilində yerləşən Qarakisə nahiyəsinin Urud kəndinin dini-ruhsal abidələrinin taleyində yuxarıda adı çəkilən hay quldurunun da izi qalmaqda idi. Belə ki, kəndin çənubunda, çayın sağ sahilindəki qədim insan yaşayış məskəni kimi tarixi əhəmiyyət daşıyan yüksəklikdə, çılpaq dağlıq hissədə hündürüüyü 100 m-dən çox olan böyük bir sal qaya parçası el arasında "Xan oturan" adlanırdı və xalqın müqəddəs sandığı bir yer idi. Və mahalda bir

fikir də yayılmışdı ki, guya böyük türk hökmdarı Çingiz xanın nəvəsi, Ögedey xanın böyük oğlu və varisi Güyük (Göyük) xanın (1206-1248) Orta Asiyadan ötüb Xəzərsahili ərazilərə və Qafqaza hərbi yürüşü zamanı Zəngəzurda, Bazarçay çayının sahilində, burada düşərgəlenib və dincini bu daşın üstündə

1918-1920-ci illər ərzində haydaşnak quldurlarının yerli dinc sakinlərə qarşı amansız qətlərindən və qarəllərindən sonra nahiyənin Dulus kəndinə (50-60 ev olardı) Cənubi Azərbaycanın Muş vilayətindən köçürülmüş haylar yerləşdirildi, qədim-müsləman-türk qəbiristanlığı dağıdılaraq qəbirüstü tari-

qox idi) əhatəsində hay quldurları tərəfindən viran edilmiş qədim Alban məbədinin yeri açıq-aydın nəzərə çarpırdı.

Nahiyənin Vağadü kəndindəki Alban məbədinə 1828-32-ci illərdə köçürülmüş haylar istifadə etmiş, oğurladıqları yazılı, naxışlı daş lövhələri divarlara həkk et-

XVIII-XIX əsrlərdə Qarabağ bölgəsinin məşhur Hacı Qaraman və Hacı Qasım Çələbi nəslinin adını özündə yaşadan yer-yurd, ocaq adlarına Zəngəzur qəzasında da rast gəlinir. Sofulu kəndində Hacı Qaramanın müridlərindən biri Hacı Cümşüd yaşamışdır, XX əsrin əvvəllərində.

Zəngəzur mahalının ruhsal tarixi-maddi ocaqları və ya saxta "Ermənistanın sarkal coğrafiyası"nın uydurmaları

oturmaqla almışdır. Təbii qala, səngər yeri kimi əhəmiyyətli olan bu hissədə həm də qədim yaşayış məskənlərinin yurd yerləri, xarabalıqlarının izi qalır.

1970-ci illərdə haydaşnak sürüsünün nümayəndələri bu qaya parçasına "David bəy" yazılmış bir demir lövhə vurdular, guya o quldurun səngər yerlərindən biri burada olub. Bu kəndin ruhsal-dini ocaq kimi yerlərindən biri də qə körpünün yaxınlığındakı "Nəzir qayası" idi, kənd sakinləri orada çümə axşamları şam yandırardılar.

1918-1920-ci illərdə Q.Nijde başda olmaqla haydaşnak quldurlarının Urud kəndinə qanlı hücumlarından qurtulmaq istəyən camaat hətta Füzuli nahiyəsinin Alxanlı kəndinə kimi köçməyə məcbur olub. Nəticədə, 3-4 km aralıdakı haylar yaşayan ilizin kəndi (100-ə qədər ev olub) Urud kəndinin evlərini tutub yaşamağa başlayıblar. Geri qayıtmaq üçün camaat ovsunladıqlar və tutduqları ilanları bacalardan evlərə buraxdıqdan sonra haylar kütləvi surətdə qaçaraq kəndi boşaltmışlar. Deməli, dini-mistik və hursal duyğular bölgədə həm də hakim qüvvəyə çevrilmiş.

Keçən əsrin 60-cı illərində Urud kəndi yaxınlığında Bazarçay üzərində su-elektrik stansiyası tikilərkən kəndin qədim Alban qəbiristanlığındakı qoç fiqurlu baş daşları, əski əlifbalı yazı və naxışlarla örtülü sənduqələri haylar yıqıb apardılar.

xi-maddi nümunələr də yox edildi. Bir müddətdən sonra, su-elektrik stansiyasının texniki qurğuları tikməklə Urud kəndindən 3 km aralıdakı qədim Şam kəndi (Səfəvilərin Şamlı tayfalarının əski yurdu) və qədim qəbiristanlıq su altında qalmışdır. Bu kəndin məhsuldar alma bağlarından isə 3-4 km aralıdakı Dağabas kəndinin ("dağ-dərə içində yerləşmə" mənasında, amma haylar "Şamb" adlandırılıb) hayları istifadə etmişlər. Şam kəndində "Dağdağan piri" ziyarət olunan ocaq idi.

Urud kəndinə bitişik, quzey tərəfdə "Kilsə yeri" adlanan ərazi 1918-1920-ci illərdə quldur Q.Nijdenin hücumları nəticəsində dağıdılmış, yandırılmış, yerlə-yeksan edilmiş e.ə. II əsrə aid qədim Alban məbədinin yeri idi. Ətrafında kənd evləri yerləşirdi. Kəndin aşağı hissəsində isə çar Rusiyası dövründən qalan məscid və mədrəsə hücrələri də dağıdılmış, qədim naxışlı-yazılı qəbirlərin izi qalmaqda idi. Bu kəndin quzeyindəki "Uçtəpə yaylağı" da qaçaq Nəbinin səngər yerləri idi.

1970-ci illərdə haylar Urud və Şam kəndləri arasında yol çəkmək adı altında torpaq-qazma işləri apararkən apara bilmədikləri tarixi qəbirüstü abidələrin (epiqrafik yazı və naxışlarla örtülü) basdırılmasına və bir neçə ziyarətqahın dağıdılmasına nail oldular.

Əski türk mənşəli Ağadü kəndinin 2 km-də salınmış meyvə bağları (əsasən alma, armud ağacları

məyi unutmamışlar.

Zəngəzur dağlıq silsiləsinin işıqlı dağında (haylar "İşxan" adlandırılıb) Hacı yaylağına qonşu Qırxdag zirvəsi yerləşirdi ki, yaxınlığında nahiyənin Murxus kəndi görünürdü. Zirvənin açıq daşlıq-torpaqlıq səthində qalınlığı 40 sm, uzunluğu 2 m-ə çatan sal, ağır, demir kimi taxta parçası (qaldırmaq mümkün deyildi) düşmüşdü. Rəvayət görə, Nuh peyğəmbərin gəmisinin qalıq parçası olan bu "taxtali" zirvənin adı da "qırxdagdan bir" kimi mənə daşıyır. Ətrafında, 1 m hündürüklü daş yığınlarından ibarət hasar hörülmüşdü. Müqəddəs hesab edilən bu ocağa Sofulu, Murxuz kənd camaatı ilə yanaşı, Ordubad nahiyəsinin Ləkitağ kəndinin sakinləri də ziyarətə gəlirdilər, üstündə qurbanlar kəsilirdi. Zirvə həmişə qarlı-dumanlı olardı.

"Hacı yaylağı"nın (bu yerlərdə "Mollu yurdu", "Sirik yurdu" Qubadlı və Cəbrayıl nahiyəsinin tərkəmələrinin otlaq-örüş yerləri idi, qaçaq Nəbi Alı oğlunun gəzib-dolaşdığı dağ-qaya səngər yerləri olub) qoynunda "Molla Qayıb bulağı" axırdı. Bu bulaq və Sofulu kəndindəki eyni adlı pir ocaq kimi ibadət yeri idi. Guya, Sofulu kəndinin irfanlı-imanlı mollası bu bulağın suyundan dəstəməz almış və bu ocaqda da qeyb olmuşdur. Kəndin ortasında olan bu yerin ətrafı həm də qədim qəbiristanlıq olub.

Sofulu və Qızıl Şəfəq kəndləri arasında (bu məsafə 6 km idi) "Hərəmlər piri" ətraf kənd sakinlərinin ziyarət etdikləri ocaq idi (ikinci kəndə daha yaxın idi, 2 km aralı), üstündə qurban kəsilirdi, nəzir-niyaz qoyulurdu. Ərazi Sofular kəndinə aid olduğundan ətrafında qoyunçuluq təsərrüfatının qışlaq binələri yerləşirdi.

Ümumiyyətlə, Qarakisə nahiyəsinin bəzi toponimlərinin genezisində ruhsal-dini mənə yozumu aydın nəzərə çarpır (Qərbi Azərbaycanda bu cür yer adları kifayət qədərdir və bu cür toponimlərin yaranması region üçün səciyyəvidir). Elə "Sofulu" toponimi etno-genetik baxımdan müqəddəsliyi ilə seçilən dini şəxslərin coğrafi məkanı mənasını daşıyır. Bu təsadüfi olmayıb.

(Yazı Qərbi Azərbaycanın Qarakisə (Sisiyan) rayonu, Urud kənd sakinini Hilal Muradxan oğlu Tahirlinin (1949) və Sofulu kənd sakinini Hacı Sərxan Alxan oğlu Quliyevin (1963) məlumatları əsasında hazırlanıb.)

İnternetdə kölə bazarı

Qadınlar satışa çıxarıldı - Şok faktlar

Körfəz ölkələrində qulluqçu qadınların satışa çıxarıldığı aşkar edilib. Məlum olub ki, qadınlar Google Play, Apple, Instagram və Facebook kimi internet saytları üzərindən satışa çıxarılır, pasportları qanunsuz olataq müsadirə edilir və telefonla danışıqları qadağan olunur.

"Modern kölələrin" ən çox satışa çıxarıldığı ölkə Küveytdir.

BBC-nin apardığı araşdırma qulluqçu qadınların internet üzərindən qanunsuz ticarətinin təşkil edildiyini aşkar edib.

BMT-nin hesabatçısı Urmila Bola ərəb ölkələrində kölə bazarının Google, Apple, Facebook və digər internet saytları üzərində qurulduğunu bildirib.

Ayrı-ayrı ölkələrdən olan qulluqçu qadınların 1000 və ya 3000 ABŞ dollarına təklif edildiyi məlum olub.

Körfəz ölkələrində xidmətçilər müxtəlif agentliklər tərəfindən ölkəyə gətirilir və hökumətin rəsmi sənədlərində qeydiyyatla alınır. Potensial işverən şirkətlər agentliklərə müəyyən məbləğ ödəyib rəsmi olaraq xidmətçilərin sponsoru və ya kəfil olurlar.

"Kafala" adlanan bu kafəlet sistemə görə, bir xidmətçi kəfilin icazəsi olmadan işdən çıxma və ölkəni tərk edə bilməz.

İnternet üzərindəki kölə bazarları təkə Küveytdə aid deyil. Siyahıda Səudiyyə Ərəbistanının da adı var.

Ərəb ölkələrində ən çox qadın xidmətçilər aldadıqları Qvineyadan gətirilir.